

VERONICA VAN AMERONGEN

Een
WILLA REINKE (1914-1985)
EEN VROEGE VROUWELIJKE
BOEKVERKOPER

boekhandelaar
zegt geen 'nee'

VERONICA VAN AMERONGEN

Een boekhandelaar zegt geen 'nee'

WILLA REINKE (1914-1985),
EEN VROEGE VROUWELIJKE
BOEKVERKOPER

Inkijkexemplaar

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij de financiële steun van het Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm, de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting en het dr. Hendrik Mullerfonds.

BOEKENFONDS

ELISABETH GRENT
F.J.A.M. VAN DER HELM

Afbeelding omslag: Willa Reinke rond 1980? Archief Niek Smaal, WR 1985.
Ontwerp: Margreet van de Burgt

ISBN 978 94 6456 708 3

NUR 681 | 696

© 2026 V.G. van Amerongen, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen
© 2026 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inkijkexemplaar

Inhoud

Inleiding 7

- 1 Korte historie van de vrouwelijke boekhandelaar
in Nederland 11
- 2 Een goed bewaard geheim 27
- 3 Nederland in oorlog: moeilijke keuzes 46
- 4 Opgesloten 65
- 5 Een nieuw begin 80
- 6 Weer tussen de boeken 90
- 7 Internationale boekhandel Willa Reinke 107
- 8 Naar een groter winkelpand 131
- 9 Neergang 153

Epiloog 159

Verantwoording 162

Dank 167

Noten 169

Afkortingen 198

Bronnen 199

Bibliografie 201

Inkijkexemplaar

Inkijkexemplaar

Inleiding

Eind 1950 wordt in Haarlem in een bescheiden winkelpand een boekhandel gelanceerd met de wervende tekst: 'Alweer een nieuwe boekhandel geopend! Inderdaad, alweer een nieuwe boekhandel. Maar ditmaal een die valt buiten het kader van de doorsnee-zaken op dit gebied. [...] [dit is] een boekhandel waar U Sartre en Gide vindt, zo volledig mogelijk, waar U een keurcollectie aantreft van de nieuwste voortbrengselen der Engelse en Amerikaanse letterkunde, waar U datgene in voorraad vindt wat U elders tevergeefs zult zoeken, een boekhandel bovendien die U het buitenlandse boek op de snelst mogelijke manier kan leveren en die tegelijk een betrouwbare gids wil zijn in het labyrint der nieuwere Nederlandse literatuur.'

De oprichtster van deze winkel is de 36-jarige Wilhelmina Reinke, roepnaam Willa (1914-1985), die haar zaak siert met de trotse naam 'Internationale boekhandel Willa Reinke, *pour le gourmet littéraire*'. Het is in die tijd niet evident dat een vrouw een boekwinkel uitbaat, laat staan dat ze er zelf een opzet. Geld is wel een probleem; ze heeft zelf wat gespaard, maar dat is onvoldoende om een boekhandel te openen en haar familie kan haar financieel niet helpen. Binnen haar kennissenkring interesseert ze echter twee vrouwen om als naamloze vennoot in haar droom te investeren. Van jongs af aan weet ze al dat ze 'iets met boeken' wil doen: als kind speelt ze boekhandeltje en vanaf haar negende jaar verzamelt ze elke uitgeverscatalogus die ze in handen kan krijgen. Ze heeft zich op dit moment voorbereid door bijna twintig jaar in boekhandels van anderen te werken. Op deze plek wil ze haar eigen visie op de ideale boekhandel waarmaken. En het wordt een bijzondere winkel. 'Haar boekhandel was toonaangevend,' aldus boekhandelaar Annemarie Behrens, 'en dat was tot dan toe een enkele Haagse boekhandel gelukt en dan vooral als die 't koningshuis mocht bedienen. Haar

toonaangevendheid bestond in een nieuwe manier van denken over boeken en klanten, namelijk dat je je verdiept in wat het ultieme boek voor de klant is en niet, zoals in vooroorlogse tijden, wat de erudiete belezen boekverkoper het beste voor de klant achtte.¹

Willa's motto is: een boekhandelaar verkoopt geen 'nee'. Ze is in haar tijd in Haarlem een bekendheid, want zoek je een boek en kan geen enkele boekhandel dat voor je vinden, dan moet je bij Willa zijn. Zij stelt er eer in om elk boek te leveren waarnaar gevraagd wordt en speurt net zo lang tot het gewenste boek gevonden is. Ook buiten Haarlem is dat bij boekenliefhebbers bekend. Een journalist schrijft in de *Harlinger Courant* van 18 maart 1955, dat je bij een bezoek aan Haarlem allereerst naar de zaak van Willa Reinke moet gaan: 'Ze is een jonge ontwikkelde vrouw die Haarlems smaakvolste boekhandel uitstekend drijft.' Even verderop beveelt hij een boek aan dat echter moeilijk te krijgen is: 'Willa Reinke verschaft het U stellig, zo niet onmiddellijk, dan toch zeer snel.' Daarnaast is ze buitengewoon goed op de hoogte van de inhoud van de boeken die ze verkoopt. Willa houdt van boeken én van mensen. Ze beheert een kaartstelsel waarin ze van elke klant noteert welke onderwerpen of schrijvers haar of hem interesseren. Haar vaste klanten, als schrijver Godfried Bomans of journalist Tessel Pollmann, wijst ze op nieuwe publicaties die ze mogelijk interessant vinden. Ze stuurt naar klanten briefjes en soms krantenartikeltjes.

Over haar verleden gaan geruchten, maar Willa zwijgt hierover. Waar komt ze vandaan, wat deed ze in de oorlog met haar waarschijnlijk Duitse achtergrond, was ze inderdaad 'fout' in die tijd zoals in Haarlem wordt gefluisterd? Oud werknemer Frank Divendal omschrijft Willa als een aparte, eigenzinnige vrouw. Haar vroegere buurvrouw geeft aan dat ze slechts twee turven hoog was, maar zich de kaas niet van het brood liet eten.² Aanvankelijk is weinig informatie over Willa te vinden: naast vier in memoriams is er nog haar bedrijfsarchief bij de Universiteit van Amsterdam waaruit echter

weinig persoonlijk te destilleren is. Daar komt abrupt verandering in als contact kan worden gemaakt met haar petekind. Dat leidt tot de vondst van een zeer persoonlijk archief, waardoor de sluier over haar verleden opgelicht wordt.

Over de geschiedenis van de boekhandel in Nederland bestaat helaas geen standaardwerk, laat staan over de rol van de vrouw hierbinnen. Om Willa in een historische context te plaatsen, volgt eerst een inleiding over de positie van de vrouwen in de boekhandel in Nederland vanaf de vijftiende eeuw. Vanaf hoofdstuk 2 neemt het verhaal over het (deels verborgen) leven van Willa een aanvang.

Pierre Jean-Baptiste van Reeth, *Boekhandel van Liesvelt te Antwerpen* (zestiende eeuw) (1832-1866), prent, 37,1 x 29 cm. Naar een schilderij van Hendrik Leys (1815-1869). Rijksmuseum Amsterdam. Jacob van Liesvelt (ca. 1490-1545) is getrouwd met Maria Anxt, die na zijn dood de drukkerij en boekhandel voortzet (Hoff 2025, p. 11).

Nederland in oorlog: moeilijke keuzes

Op vrijdag 10 mei 1940 vallen de Duitsers Nederland binnen; na het bombardement op Rotterdam op 14 mei geeft het land zich over. Een dag later is Nederland officieel bezet. Inmiddels werkt Willa al ruim zes jaar bij boekhandel Van Rossum. Geleidelijk aan krijgt ze van Jessurun Lobo steeds meer verantwoordelijkheid en ten slotte wordt ze eerste bediende. Jessurun Lobo is duidelijk zeer tevreden over haar functioneren en noemt haar in zijn latere getuigschrift een uitmuntende kracht, volkomen in staat geheel zelfstandig een bedrijf te leiden. Hij roemt haar grote vakkennis, ijver en initiatief.¹⁰⁸ Eind 1941 neemt Willa echter een opmerkelijke beslissing: ze dient haar ontslag in bij Van Rossum en gaat begin 1942 werken op de boekenafdeling van De Bijenkorf. In een latere sollicitatiebrief schrijft ze dat ze na zoveel jaar bij Van Rossum graag ervaring wilde opdoen in een andere omgeving.¹⁰⁹ Maar er is meer aan de hand: na de Februaristaking in 1941, de eerste grootschalige verzetsactie tegen de Duitse bezetter in Nederland, wordt De Bijenkorf, die eind jaren dertig volledig in Joodse handen is, ‘overgenomen’ door de Duitsers. De ontslagen Joodse personeelsleden worden vervangen door leden van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland (NSB).¹¹⁰ Op 1 mei 1940 werken hier 704 Joodse medewerkers, op een totaal van 3302 personeelsleden. Vijf jaar later heeft De Bijenkorf geen enkele Joodse medewerker meer.¹¹¹ Voor Willa’s nieuwe functie is een lidmaatschap van de NSB vrijwel zeker onontbeerlijk.

Het lijkt een contradictie: Willa die voor de NSB kiest, terwijl ze tot dan toe werkt bij Ben Jessurun Lobo, van wie iedereen aanneemt dat hij Joods is. En het moet hem ongemakkelijk hebben gemaakt.

Op de Joodse websites over de Tweede Wereldoorlog komt zijn naam echter niet voor. Hij heeft de oorlog overleefd en tot zijn dood in 1973 in de boekhandel gewerkt. Wat het Joods-zijn van Jessurun Lobo betreft: hij heeft zijn Joodse achternaam van zijn stiefvader gekregen. Maar omdat hij binnen negen maanden na de scheiding van zijn moeder van haar niet-Joodse man is geboren, staat hij niet geregistreerd als Jood. Dat is zijn geluk geweest in de oorlog, aldus zijn kleindochter Jessica.¹¹² Volgens haar ouders was Jessurun Lobo een man die voor kunst en kennis gaat, een erudiet, en bezeten van literatuur. Hij is wars van nevenzaken als afkomst, want hij zal na al die jaren bijna zeker geweten hebben dat Willa Duitse ouders heeft.¹¹³ Willa moet hem zeer aangesproken hebben als mens, omdat ze al jong net zo'n fervent boekenliefhebber is als hij.

SPAGAAT

Nu de Duitsers Nederland hebben bezet, brengt dat de Amsterdamse familie Reinke in een lastig parket. Willa en haar zussen en broers zijn hier geboren en getogen, maar de familiebanden met Duitsland zijn nog sterk. Otto Reinke heeft bijvoorbeeld rond 1920 naar zeggen meebetaald aan de bouw van een kapel bij de nieuwe kerk van Langförden, ter herinnering aan de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.¹¹⁴ Historicus Marieke Oprel, die onderzoek gedaan heeft naar het naoorlogse beleid ten aanzien van Duitsers in Nederland, schrijft: 'Uit verschillende verhalen blijkt dat families bij het uitbreken van de oorlog in een spagaat terechtkwamen, verscheurd tussen de loyaliteit aan het nieuwe vaderland enerzijds en de verplichtingen verbonden aan hun Duitse nationaliteit anderzijds.'¹¹⁵ Wettelijk is de familie Reinke overigens niet Duits, maar stateloos, omdat vader Otto zijn Duitse nationaliteit heeft moeten opgeven op verzoek van zijn werkgever als hij in 1892 naar Nederland vertrekt.¹¹⁶ Hierdoor hebben ook zijn Duitse vrouw en acht kinderen geen nationaliteit, want vanaf 1893 krijgen geboren en uit in Nederland gevestigde vreemdelingen niet meer automatisch het

7

Internationale boekhandel

Willa Reinke

Vast van plan haar droom te verwezenlijken probeert Willa in eerste instantie een boekhandel in of rond Amsterdam over te nemen, waarbij ze kennelijk een oplossing heeft gevonden voor het geldprobleem. Met Co Stempels correspondeert ze vanaf maart 1949 over haar voornemen. Deze noemt haar plannen om voor zichzelf te beginnen een moedig besluit, maar mei 1949 lijkt het weer van de baan. ‘Over je plannen hoorden we geen verder nieuws,’ schrijft Co. ‘We veronderstellen dus dat alles bij het oude is. We hadden je zoo graag in een eigen boekhandel begroet.’³¹⁵ Eind 1949 gaat het minder goed in de boekenbranche. Co schrijft Willa, dat ze gelukkig die te dure zaak niet genomen heeft.³¹⁶ Lente 1950 probeert Willa opnieuw een boekhandel over te nemen, maar ook deze keer lukt het niet. Co schrijft haar op 24 mei: ‘Jammer, dat het weer misgelopen is met de zaak. Vragen ze allemaal teveel? Bovendien, het is een beroerde tijd, dus een nieuwe onderneming brengt extra risico.’³¹⁷

Als een boekhandel overnemen kennelijk niet lukt, besluit ze er zelf een op te richten. De locatie wordt niet Amsterdam maar Haarlem; dat zal als standplaats goedkoper zijn geweest. Per 1 oktober 1950 huurt ze daar een winkelpandje op Gierstraat 87, een sfeervolle winkelstraat in de binnenstad. Deze maakt deel uit van een van de zeven ‘Gouden Straatjes’, verwijzend naar de ‘Gouden Eeuw’. Co schrijft 17 september 1950: ‘L.W. [Lieve Wil] [...] In de eerste plaats mijn hartelijke gelukwensen voor de genomen stap. Natuurlijk wilde jij ook liever je zaak in Amsterdam vestigen, waar velen je kennen, hoewel dat vanzelf weer het nadeel brengen zou van con-

currentie met je vroegere chef. Haarlem is heerlijk als woonplaats. Ik ben erg benieuwd hoe je boekenpaleis wordt en of je er'n behoorlijke en aardige woongelegenheden bij hebt. Als het gewenst is, kan ik je wel eens komen helpen. [...] Veel zul je aan ons niet als klant hebben maar als ik eens wat heb, dat ik niet dadelijk nodig heb, zal ik het voor je opsparen.' Vervolgens vraagt ze Willa een bepaalde titel op te zoeken en geeft aan wat reclame voor haar te maken bij vrienden en kennissen.³¹⁸ De 'tantes' leven erg met haar mee. Tante Mies op een briefkaartje van 2 oktober 1950: 'Loopt je hoofd niet om? [...] Pas goed op jezelf, rust voldoende, eet voldoende en bewaar je gemoed in vrede. Dan zal alles wel reg komen.'³¹⁹

DE TWEE CORRY'S

Om haar boekwinkel te financieren heeft Willa twee geldschieters of stille vennoten gevonden, namelijk Corry van Lankeren Matthes-van der Schoot en Corry Bartels-Bok. Samen met hen richt ze een commanditair vennootschap (cv) op. Een stille vennoot is alleen financieel betrokken bij het bedrijf door geld beschikbaar te stellen en bemoeit zich niet actief met de bedrijfsvoering.³²⁰ Wel delen ze in de zuivere winst van het vennootschap. Alle drie leggen ze 3000 gulden in, wat momenteel gelijk staat aan ruim 15.000 euro per persoon. Willa krijgt een salaris en daarnaast ook een aandeel in de winst. Vandaar dat Willa Reinke, als beherend vennoot die 'haar volledige kennis, arbeid en vlijt' inbrengt, haar eigen naam aan de boekhandel kan geven.³²¹ Op 12 september 1950 ondertekenen ze gezamenlijk de akte bij de notaris. Zeer waarschijnlijk kent Willa beide vrouwen uit de oorlog/van de NSB en/of het interneringskamp. De informatie die over hen te vinden is, is zeer summier. Cornelia (Corry) van der Schoot is zo'n vijf jaar jonger dan Willa en getrouwd met Jan van Lankeren Matthes. In 1951 verhuist het echtpaar vanuit Amsterdam(?) naar Oosterbeek bij Arnhem, waar ze in 1989 nog wonen. Als grafoloog en handschriftenexpert geeft Jan haar later advies omtrent het aannemen van mogelijk geschikt

Als kind droomt Willa Reinke al van een eigen boekhandel. Doelgericht en met groot doorzettingsvermogen slaagt ze er na de Tweede Wereldoorlog in een eigen florierende zaak op te bouwen in Haarlem, een uitzonderlijke prestatie voor een vrouw in die tijd. Maar hoe kreeg ze dat eigenlijk voor elkaar? Ze is van Duitse afkomst en er gaan geruchten over haar houding tijdens de oorlog. Waarom heeft ze een jaar in interneringskampen doorgebracht? Veronica van Amerongen duikt in het verleden van deze toonaangevende boekhandelaar. De puzzelstukjes vallen in elkaar als ze via familieleden privédocumenten van Reinke in handen krijgt.

Veronica van Amerongen is boomtechnisch adviseur, journalist, archeoloog en gepromoveerd musicoloog. Eerder publiceerde ze *Vrouwelijke muziekmeccenassen in de Republiek der Nederlanden* (Amsterdam University Press, 2022).

